

Učenik će biti „kao njegov učitelj“ (Lk 6,40): učeništvo u Lukinu evanđelju¹

Kenneth L. Cukrowski

ORCID: 0009-0005-6445-3994

Abilene Christian University

cukrowskik@acu.edu

UDK: 27-318:27-247.7

Kategorija: Izlaganje sa skupa

DOI: <https://doi.org/10.32862/kl.18.2.4>

Sažetak

Koristeći Luku 6,40 kao odskočnu dasku, ovaj članak istražuje kako dolazi do oblikovanja učenika te kako funkcionira Lukina moralna logika. Istražuju se tri aspekta oblikovanja: uloga oponašanja, uloga zajednice i uloga navika. Ova studija ističe tri glavne osnove Lukine moralne vizije: nagrade, kazne i oponašanje.

Ključne riječi: *Lukino evanđelje, učeništvo, oponašanje, etika, osnove*

Uvod

U Lukinu evanđelju redovno nailazimo na opise karakterističnih vrлина i ponašanja Isusovih učenika kao što su molitva i upotreba imovine.² Međutim, ova se studija fokusira na drugi aspekt učeništva, naime, proces oblikovanja. U svrhu opisivanja procesa oblikovanja u Luki, ova studija istražuje tri varijable: ulogu oponašanja, ulogu zajedništva te ulogu navike.³ Na temelju ovog propitivanja stječe se ne samo shvaćanje *kako* se stvaraju učenici nego i uvid u Lukinu moralnu

1 Ovaj je članak napisan kao dio istraživačkoga projekta Biblijskog instituta u Zagrebu: „Koncept učeništva među crkvama reformacijske baštine u Hrvatskoj“.

2 Vidi Fitzmyer 1981, 1:244-251; Johnson 2011, 96-105.

3 Također vrijedi imati na umu i druge čimbenike, poput uloge objave, Svetoga Duha i srca.

logiku, odnosno *zašto* se učenici ponašaju u skladu s načelima kraljevstva (tj. Lukinim etičkim osnovama).

1. Oblikovanje učenika: Kako dolazi do njega

1.1. Uloga oponašanja

Oponašanje primjera uobičajen je način razmišljanja u grčko-rimskom svijetu. Primjerice, Filon opisuje patrijarhe kao „živuće zakone“ (*Life of Abraham* 4), a Plutarh u svojem djelu *Parallel Lives* (Meeks 1993, 190) nabraja mnoge pojedince koje valja nasljedovati i njima se nadahnjivati. Luka 6,40 predstavlja središnji tekst za raspravu o tome kako dolazi do oblikovanja. Tamo piše: „Nije učenik nad učiteljem. Pa i tko je posve doučen, bit će samo kao njegov učitelj.“ Zašto je ovaj odlomak važan? Lukino evanđelje prvenstveno govori o svojem junaku Isusu, a razlog za tako mnogo sadržaja o Isusu nalazi se u tome da sljedbenici trebaju oponašati Isusove riječi i djela, ono što preporučuje i zapovijeda. Ovaj redak izričito kaže da učenicima treba pouka te da na kraju te pouke trebaju biti poput svojeg učitelja.

Luka bira paradigmatičke odlomke s početka Isusova djelovanja kako bi opisao Isusovu službu, a to su odlomci o kušnjama te propovijed u Nazaretu. Drugim riječima, kušnje opisuju *što Isusova služba nije*, a propovijed u Nazaretu opisuje *što Isusova služba jest*. Stoga sa svakom kušnjom u 4,1-13 Isus odbacuje službu 1) koja je egocentrična u smislu da donosi fizička zadovoljstva i ugodu (tj. pretvaranje kamenja u kruh u 4,3); 2) koja traži moć i poštovanje (tj. „svu ovu vlast i slavu njihovu“ u 4,6) štjujući nekoga mimo Boga; i 3) koja je služba stila (tj. baciti se s vrha hrama u 4,9) naspram požrtvornosti i služenja.

Primijetite da izvješće iz Nazareta (4,16-30) *ne* opisuje prvi put kada je Isus služio.⁴

- Isus je već bio u Galileji (4,14).
- Već „glas o njemu puče po svojoj okolini“ (4,14; usp. r. 37).
- Isus je već bio „slavljen od svijeta [i] naučavaše po njihovim sinagogama“ (4,15; r. 31).

Luka proširuje ovo izvješće iz Nazareta jer je ono paradigmatičko u odnosu na Lukino razumijevanje Lukine službe.

Nakon što su mu pružili svitak, Isus „nađe mjesto“ – u čemu vidimo njegovu nakanu – odlomka u Izaiji, koji onda čita. Citat iz Izaijina 61. i 58. poglavlja pokazuje tipičan Lukin utjecaj Duha: „Duh Gospodnji na meni je“. Osim toga, Lukino

4 Za svoje komentare na Lk 4,16-30 koristim izvadak iz mog komentara: Cukrowski 2009, 795.

zanimanje za one koji žive u neimaštini vidljivo je u četiri skupine kojima se tu služi:

- siromasi (6,20; 7,22; 14,13.21; 16,20.22; 18,22; 21,3)
- sužnji
- slijepi (7,21-22; 14,13.21; 18,35)
- potlačeni.

Nadalje, vidimo ulogu Isusova primjera u kriteriju postavljenom za izbor učenika koji je imao zamijeniti Judu: „Jedan dakle od ovih ljudi što bijahu s nama za sve vrijeme što je među nama živio Gospodin Isus – počevši od krštenja Ivanova pa sve do dana kad bi uzet od nas – treba da bude svjedokom njegova uskrsnuća“ (Dj 1,21-22).⁵ Drugim riječima, Judin nasljednik morao je slijediti Isusa tijekom njegove službe: „...sve vrijeme što je među nama živio Gospodin Isus“.

Objasnenje oponašanja nalazimo i na drugim mjestima u Luki. Luka 6,35-36 kaže: „Nego, ljubite neprijatelje svoje. Činite dobro i pozajmljujte ne nadajući se odatle ničemu. I bit će vam plaća velika, i bit ćete sinovi Svevišnjega jer je on dobrotiv i prema nezahvalnicima i prema opakima. Budite milosrdni kao što je Otac vaš milosrdan.“⁶ Što Luka govori u ovom odlomku? Parafraza bi glasila: „Ako volite svoje neprijatelje, činite im dobro i posuđujte im pa ćete onda biti dijete Svevišnjega.“ Zašto je netko dijete Božje? Luka odgovara: „Jer je on dobrotiv i prema nezahvalnicima i prema opakima.“ Kada se učenici ovako ponašaju, onda se ponašaju poput svojeg oca – oponašaju Boga. Kako bi sve to što jasnije sažeo, Luka zaključuje: „Budite milosrdni kao što je Otac vaš milosrdan.“⁷

1.2. Uloga zajednice⁸

Učenike oblikuje iskustvo slijeđenja Isusa. Isus je na samomu početku svoje službe između svojih učenika izabrao dvanaest pojedinaca (6,12-16; 8,1; 9,1.12; 18,31; 22,3.30.47; usp. 5,1.30.33; 6,1). Njih je Isus intenzivno poučavao (6,20; 7,11; 8,9-10.22; 9,14-16.18-27.40-45.54; 10,23-24; 11,1; 12,1.22; 16,1; 17,1.22; 18,15.31-

5 Za Isusov primjer vidite također mali Lukin dodatak u 6,20–8,3 (materijal za poučavanje) i njegov veliki dodatak u 9,51–18,14 (putna pripovijest); primijetite također da se u ovom dijelu javljaju 23 od 33 prispodobe u Luki.

6 O oponašanju Boga, vidi: Lev 19,2; 20,7.26; 21,8 (svet); Mt 5,48; Ef 5,1.

7 Oponašanje Boga vjerojatno se podrazumijeva u opisu Boga kao Boga milosti (1,50.54.58.72.78). Vidi također slike milostivoga Boga u sljedećim odlomcima: 1) Bog kao vlasnik vinograda (13,8; primijetite izraze o čekanju godinu dana); 2) Bog organizira gozbu (14,17.21.23; primijetite tri pozivnice); i 3) Bog je otac pun milosti (15,20-23; primijetite specifično izražavanje o tome kako se otac sažalio, kao i njegovo milostivo ponašanje i obilno darivanje). Po pitanju milosti, usporedite Samaritančev primjer milosrđa (10,33; „iskaza milosrđe“ u 10,37). Vidite također izraz „dostojan zvati se sinom tvojim“ u Luki 15,19.21.

8 Talbert 1985, 71-73 spominje primjere u Luki 8-11, 22 i 24, kao i u nekim odlomcima u Djelima.

34; 19,29; 20,45; 22,11.14-38.39-45; 24,36).⁹ Nakon što Isus šalje Dvanaesticu i Sedamdeseticu u Luki 9,1-6 i 10,1-16, okuplja ih radi pouke (9,10; 10,17-24). Također čujemo o ženama koje slijede Isusa (8,1-3; 23,49.55-56; 24,1-12.22-24). Od početka svoje službe Isus okuplja zajednicu učenika i obučava ih poukom i svojim primjerom.

Nadalje, vidimo nekoliko mjesta na kojima Isusovi učenici spominju izraz „ići“, „poći“ ili „uputiti se“ za Isusom:

- 5,11 Šimun, Jakov i Ivan
- 5,27-28 Levi
- 9,23 Bilo tko: „Neka ide za mnom.“
- 9,49 „Ne ide za nama.“
- 9,57 Čovjek: „Za tobom ću kamo god ti pošao.“
- 9,59 „Drugomu nekom reče: ‘Pođi za mnom.’“
- 9,61 „I neki drugi reče: ‘Za tobom ću, Gospodine.’“
- 14,27 Bilo tko: „Uzmi svoj križ i idi za mnom.“
- 18,22 Bogatom mladiću Isus kaže: „Dođi i idi za mnom.“
- 18,28 Petar i ostali kažu: „Mi... pođosmo za tobom.“
- 18,43 Slijepac: „Uputi se za njim.“

Svi ovi ljudi koji slijede Isusa tvore zajednicu i postoje neka očekivanja u pogledu njihovih stavova i djela. Neka od ovih očekivanja vrijedi posebno pogledati, kao što specifično navode sljedeći podnaslovi: *Aktivnosti zajednice* i *Uloga navike*.

1.2.1. Aktivnosti zajednice

Učenike u zajednici također oblikuje međusobna interakcija. Služeći kao mikrokozmos, 24. poglavlje Luke daje čitateljima uvid u ovu zajednicu učenika. Pritom se ističu tri radnje: promišljanje, sjećanje i svjedočanstvo. To su čimbenici koji su stvarali, a i danas stvaraju vjerne učenike. Lukino je izvješće opisno, ali nije nužno sekvencijsko ili sveobuhvatno. U smislu promišljanja, Luka pokazuje da su žene bile zbunjene (24,4), Petar se čudio (24,12), dvojica učenika razgovarala su o tome što se dogodilo (24,14-15.17) i bili su zbunjeni (24,22); Jedanaestorica su preplašeni i obuzeti sumnjama (24,38), ali se i čudom čude (24,41). Biti učenik znači tražiti dublje razumijevanje svoje vjere, što je povezano s početnim opisom Marije (1,24; 2,19.51), što je pak odjek Jakovljeva promišljanja o Josipu (Post 37,11).

Sjećanje je druga komponenta onoga što učenici rade zajedno. Luka bilježi da dva čovjeka nalažu dvjema ženama da se sjete što im je Isus rekao: „Trebalo da Sin Čovječji bude predan u ruke grešnika, i raspet, i treći dan da ustane“ (24,6-8). Kasnije u poglavlju dvojica učenika prenose Isusu događaje koji su se upravo zbili

⁹ Ostali učenici također primaju pouku (npr. 6,17; 19,37-39).

u Jeruzalemu (24,19-24), te se poslije sjećaju: „Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma?“ (24,32). Sjećanje je zajednička radnja koja oblikuje učenike.

Međusobno svjedočenje treći je dio onoga što se događa u zajednici vjernika. Luka opisuje kako žene prepričavaju događaje s groba Jedanaestorici i ostalima (24,9), a to se izvješće ponavlja poslije u istom poglavlju (24,22-23). Dvojica učenika prepričavaju događaje koji su se upravo dogodili u Jeruzalemu (24,19-24), kao i čemu su se nadali u vezi s tim događajima (24,21). Dva učenika također kažu drugim učenicima „ono s puta i kako ga prepoznaše u lomljenju kruha“ (24,35). Jedanaestorica i oni koji su bili s njima pričaju kako je Gospodin uskrsnuo i pokazao se Šimunu (24,34). Ove tri aktivnosti karakteristične su za učenike i predstavljaju neke načine na koje se oblikuje vjera u zajednici učenika.

1.3. *Uloga navike*

Treća glavna varijabla u oblikovanju učenika uloga je navike. Luka redovno govori da se od učenika očekivalo da čine i čuju (6,46-49; 8,15.21; 10,37.39; 11,28).¹⁰ U prvomu stoljeću podrazumijevao se ovaj naglasak na navici. Aristotel je rekao: „Navika izgrađuje karakter“ (Meeks 1993, 7). Kakve se „navike“ javljaju u Lukinoj pripovijesti?

1.3.1. *Molitva*

Među Lukinim redovnim navikama ističe se jedna aktivnost. Koristeći dvanaest glagola i tri imenice, Luka spominje molitvu više od pedeset puta u svojem Evanđelju,¹¹ koje pak započinje i završava molitvom. Molitva se prvi put spominje u 1,10, a posljednji put u posljednjemu retku tog Evanđelja (24,53). Luka pokazuje Isusa kao čovjeka molitve (22,39 „po običaju“; podrazumijeva se u 11,1; 24,53; usp. Dj 3,1). Isus se često povlači na osamu kako bi se molio (5,16; 9,18). Isus se penje na gore radi molitve (6,12; 9,28; 22,39-42). Luka bilježi barem četiri Isusove molitve (10,21; 11,2-4; 22,42; 23,34). Zapravo, Isusove posljednje riječi vjerojatno bi se također trebale shvatiti kao molitva (23,46).

10 Vidi sljedeće primjere o poslušnosti: Marija (1,38); pastiri (2,15); Isus (2,51); „Što nam je dakle činiti?“ (3,10.12.14); Petar, „na tvoju riječ“ (5,5); Levi, „Pođi za mnoš“ (5,27-28; usp. 5,11); svako se stablo po svom plodu poznaje (6,44); djela proizlaze iz srca (6,45; 6,47); slušaj i vrši (8,15.21; 11,28); važnije stvari: pravednost i ljubav Božja (11,42).

11 Dvanaest glagola: αἰτέω (5x), ἀνθομολογέομαι (1x), βοάω (1x), δέομαι (3x), ἐξομολογέομαι (1x), εὐλογέω (7x), εὐχαριστέω (3x), ζητέω (2x), κρούω (2x), λέγω (1x), προσεύχομαι (19x), φωνέω (1x). Tri imenice: ἀναίδεια, ἡ (1x), δέησις, ἡ (3x), προσευχή, ἡ (3x). Druge mogućnosti podrazumijevaju sljedeće riječi: αἰνέω, δοξάζω, χαίρω; αἶνος, δόξα, χάρα. Odlomci o molitvi: 1,10.13.64; 2,28.37.38; 3,21; 5,16.33; 6,12(2x).28; 9,16.18.28.29; 10,2.21; 11,1(2x).2.8.9(3x).10(3x).11.12.13; 18,1.7.10.11(2x); 19,46; 20,47; 21,36; 22,17.19.32.40.41.44.45.46; 23,34.46; 24,30.50.51.53.

Luka također pokazuje kako se Isus moli u kritičnim trenucima svojega života. Isus se moli na svojem krštenju prije početka svoje službe (3,21-22). Zanimljivo je što Isus provodi svu noć u molitvi prije nego što bira dvanaestoricu učenika (6,12). Ne iznenađuje to što se Isus moli prije svoje smrti (22,39-42); ranije je u Evanđelju ohrabrio svoje učenike da se mole za snagu tijekom iskušenja (21,36). Ovi nam primjeri pokazuju da Isus u teškim trenucima svoga života traži Božju mudrost i snagu, čime učenicima daje primjer uloge molitve.¹²

1.3.2. Pohađanje sinagoge

Luka naglašava da Isus „uđe *po svom običaju*... u sinagogu“ (4,16). Ovaj tekst upućuje na to da Luka cijeni okupljanje Božjega naroda. Navika pohađanja sinagoge spominje se tek usput, ali u tekstu nalazimo brojne primjere da je Isus tako činio (4,33.38.44; 6,6; 12,11; 13,10.14; 21,12). Ova se tvrdnja ujedno javlja u Djelima 17,1-2, gdje je Pavao „po običaju“ ušao u sinagogu i raspravljao na temelju Pisama.

1.3.3. Obilježavanje Pashe

Običaj obilježavanja Pashe također se spominje tek usputno: Isusovi su „roditelji *svake godine o blagdanu Pashe* išli u Jeruzalem“ (2,41). Luka cijeni okupljanje Božjega naroda, bez obzira na to radi li se o tjednom bogoštovlju u sinagogi ili o godišnjim obrednim proslavama poput Pashe. Štovanje i proslava Božjih djela značajan su dio oblikovanja učenika.¹³

1.3.4. Čitanje Svetoga pisma / poslušnost Svetomu pismu (podrazumijevano)

Mnogo puta Luka bilježi da su se pojedinci ponašali u skladu s Pismom. Jedan takav primjer nalazimo u sažetom obliku u drugom poglavlju, gdje nam Luka kaže da su Marija i Josip 1) obrezali Isusa (2,21; usp. 1,59); 2) dovršili obred očišćenja (2,22; usp. Lev 12,2-4); 3) prikazali Isusa Gospodinu „po Mojsijevu zakonu“ (2,22-23.27; usp. Izl 13,2); i 4) prinijeli žrtvu „kako je rečeno u Zakonu Gospodnjem“ (2,24; usp. Lev 5,11; 12,8). Luka zaključuje svoj zapis sažetkom: „Kad obaviše sve po Zakonu Gospodnjem, vratili se u Galileju, u svoj grad Nazaret“ (2,39), ne ostavljajući nikakve sumnje u pogledu važnosti poslušnosti Svetom pismu.

12 Isus poučava o molitvi u dva odvojena odlomka (11,1-13; 18,1-14). U ovim poukama, Luka nam daje uzor molitve (11,1-4), naglašava važnost ustrajnosti u molitvi (11,5-8; 18,1-8), opisuje Božju želju da blagoslovi onoga koji se moli (11,9-13) te upozorava da onaj koji se moli treba imati ispravan stav (18,9-14; 20,47). Isus nudi različite vrste molitve. Moli za sebe, kao što smo vidjeli u gornjim primjerima. No isto moli za Petra i osnaženje drugih učenika (22,31-34). Nadalje, Luka pokazuje da Isus u molitvi zahvaljuje Bogu za hranu (9,16; 22,19; 24,28-30) i za napredak kraljevstva (10,21-22). U svim ovim odlomcima Luka naglašava važnost molitve u životu Isusova sljedbenika.

13 Primijetite također ulogu štovanja/euharistije (24,31.35b).

Luka pokazuje istu važnost Svetoga pisma u Isusovu životu. Ovo je posebno značajno u pripovijesti o iskušenju, kada Isus tri puta odgovara đavlu riječima iz Svetoga pisma (4,4.8.12). Isus čita i tumači Sveto pismo u sinagogi u Nazaretu (4,17-19) te daje dva podulja primjera iz Svetoga pisma (4,25-27). Kada Luka opisuje Isusa, pokazuje život koji je bio prožet čitanjem i tumačenjem Svetoga pisma (npr. 5,14; 7,22.27; 8,10; 12,53; 13,27.35; 18,20; 19,46; 20,17.42-43; 21,27; 22,37; 23,30.46).

Luka ne pravi izravnu poveznicu između ove četiri navike i nekih specifičnih vrлина koje bi bile njihovi rezultati – naprotiv, čini se da te navike djeluju kao nužni uvjeti u kojima vrline mogu i trebaju napredovati. Ovo su čimbenici koji su stvarali i koji će stvarati vjerne učenike.

2. Osnove

Prema Isusovim riječima, koje su osnove etičkog ponašanja? Kad postavljam ovo pitanje, svrstavam moralne zahtjeve u kategoriju normi i osnova. Norme nam kažu što činiti i što ne činiti, dakle, imenuju vrline i poroke. Pod „osnovama“ za nešto mislim na obrazloženja ponašanja: *zašto* bi osoba trebala činiti ili izbjegavati neku radnju. Zašto je ovo važno? Radnja/vrlina može biti ista što se tiče poganina i kršćanina, ali osnove ponašanja mogle bi se razlikovati.

Nije čudo da su u Lukinom evanđelju osnove ponašanja nagrade i kazne. Onima koji vole neprijatelje, čine dobro i pozajmljuju „bit će... plaća velika“ (6,35b), što je tema koju se može naći i na drugim mjestima (6,23). Tema kazne javlja se nekoliko puta (12,46-47; 13,28; 16,23-24; 19,27; 20,16), a ponekad u korištenju izraza „jao“ (6,24-26 [4x]; 10,13 [2x]; 11,42-52 [6x]; 17,1; 22,22). U nekim je drugim, jezično različitim, slučajevima, jasno zapisana poruka osude:

- suditi (6,37; 11,19; 19,22)
- ustati na sudu (11,31.32)
- propast (6,49; 17,27.29)
- propasti (13,3.5)
- srdžba (3,7; 21,23)
- oganj (3,9.16.17; 12,49; 16,24; 17,29)
- sumpor (17,29)
- sjekira (3,9)
- sjeći (3,9)
- plač i škrgut zubi (13,28)
- baciti / u oganj / van / razvaliti (3,9; 13,28; 14,35; 21,6)
- more (17,2; 21,25).

Oponašanje je još jedna osnova ponašanja za Luku. Dakako, postoji neki problemi u vezi s osnovama za oponašanje Isusa. Primjerice, učenik ne može uvijek činiti potpuno ista djela koja Isus čini, kao što je podizati mrtve. Ipak, ako učenik postavlja pitanje: „Zašto bih trebao biti moralan?“ Lukin odgovor barem bi djelomično glasio: „Budi poput svojeg učitelja Isusa. Slušaj ga i čini kako te je poučio.“¹⁴ Već smo gore vidjeli važnost uloge oponašanja Boga (Lk 6,35c-36). Grčko-rimski kontekst sadržavao je slično pozivanje na oponašanje bogova (Meeks 1993, 150).

Zaključak

U ovoj smo studiji vidjeli kako Luka opisuje oblikovanje učenika: oponašanje, zajednica i navike temeljna su sredstva kojima netko postaje Isusov učenik. Uvid koji nam pruža Luka 6,40 ključan je za takvo oblikovanje. Taj redak naglašava ulogu koju su Isusov primjer i pouka igrali u tom oblikovanju. Na kraju, ova promišljanja također nude nove uvide u Lukinu moralnu viziju, posebice što se tiče odgovora na pitanje: „Zašto biti moralan?“ s pozivima na nagrade/kazne i oponašanje Isusa i Boga.

Popis literature

- Cukrowski, Kenneth L. 2009. „Luke“. U: *The Transforming Word*, ur. Mark W. Hamilton, 789-824. Abilene: Abilene Christian University Press.
- Fitzmyer, Joseph. 1981. *The Gospel According to Luke (I-IX)*. AB Vol. 28. Garden City: Doubleday.
- Johnson, Luke Timothy. 1992. *The Acts of the Apostles*. SP Vol. 5. Collegeville: Liturgical Press.
- . 2011. *Prophetic Jesus, Prophetic Church: The Challenge of Luke-Acts to Contemporary Christians*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Meeks, Wayne A. 1993. *The Origins of Christian Morality: The First Two Centuries*. New Haven: Yale University Press.
- Talbert, Charles. 1985. „Discipleship in Luke-Acts“. U: *Discipleship in the New Testament*, ur. Fernando F. Segovia, 62-75. Philadelphia: Fortress.

14 Primjerice, možete vidjeti kako opisi Stjepana (Dj 7) i Pavla (Dj 20) odražavaju Isusov život. Vidi: Johnson 1992, 114-144, 359-368.

Kenneth L. Cukrowski

**A Disciple “Will Be Like His Teacher” (Luke 6:40):
Making Disciples in the Gospel of Luke**

Abstract

Using Luke 6:40 as a springboard, this paper examines how the formation of disciples occurs and how Luke’s moral logic works. Three aspects of formation are examined: the roles of imitation, community, and habit. For Luke’s moral vision, the study points out three key warrants: rewards, punishments, and imitation.